

Katarina Kolega

Odras povijesti i zbilje u iskrivljenom zrcalu

KAKO SMO PREŽIVJELE

Prema motivima eseja Slavenke Drakulić i pričama glumica
Redatelj: Dino Mustafić
Zagrebačko kazalište mladih
Premijera: 8.svibnja 2014.

Postoje velike i male povijesti.¹ Povijest revolucija i političkih promjena s jedne strane i povijest svakodnevice s druge. Veliku propisuje aktualna vlast, uči se u školama i na fakultetima, proučava u znanstvenim krugovima, o njoj se vode stručne rasprave i polemike. Malu povijest ispisuje svatko od nas. Dugo nikome nije bila zanimljiva i bitna. Sve do pojave postmodernizma. Postmoderni povjesničari uvidjeli su da pri rekonstrukciji nekog vremena od velike pomoći mogu biti i sjećanja onih koji su u njemu živjeli. Ona su drugačija i raznovrsna, ali složena u šareni mozaik daju cjelovitu sliku života pojedinog razdoblja.

Književnica i novinarka Slavenka Drakulić jedna je od onih koja gradi mozaike naše bliske prošlosti s pomoću osobnih pripovijesti. Ispisujući stotine stranica intimnih sjećanja, uobličavajući razgovore s takozvanim običnim ljudima u eseje, ona uspijeva prenijeti dašak vremena koje je iza nas, rekonstruirati veliku povijest koja se neminovno prelama na svakodnevnim životima. „Naš je život trivijalan. Ali trivijalno je političko“,² piše u uvodu zbirke

Zajedništvo je bilo zakonom propisano i svako odstupanje od njega strogo se kažnjavalo. Morali smo se primati u pionire, u školi smo morali učiti o dijelovima puške, morali smo nositi kute i mirno stajati u spomen na Titovu smrt.

Foto: Mera Bratoš

Nina Violić, Urša Raukar, Lucija Šerbedžija

Mogućnost izbora, povoljni krediti, zapadnjačke životne filozofije – sve nas je to obezglavilo i ostavilo bez daha. Njihove su priče vrlo ženske jer su opsjednutost debljinom i ljepotom, peglanje kartica i opsesivna kupnja stereotipima rodno obilježene.

eseja *Kako smo preživjeli komunizam i čak se smijali*, ističući da tu trivijalnu povijest svakodnevice pišu uglavnom žene.

„Tamo daleko od sjedišta vlasti našla sam – a koga drugoga nego žene. (...) Životi žena, iako nisu nimalo spektakularni, a možda su čak i banalni, o politici govore više nego beskrajsne teorijske analize.“³

Bosanskog redatelja Dinu Mustafića upravo su te misli nadahnule za predstavu *Kako smo preživjele* koja se oglašavala kao ženska predstava. Odabrao je, naime, isključivo ženski dio tadašnjeg ansambla Zagrebačkog kazališta mladih⁴ – Katarinu Bistровić Darvaš, Natašu Dorčić, Jadranku Đokić, Doris Šarić Kukuljicu, Kseniju Marinković, Uršu Raukar, Luciju Šerbedžiju i Ninu Violić.

Način pisanja Slavenke Drakulić redatelj je u suradnji s dramaturginjom Željkom Udovičić Pleština pokušao prenijeti u proces nastanka predstave. Opisujući živote žena u europskim komunističkim sustavima od bivše Jugoslavije preko Rumunjske i Bugarske do Poljske i bivše Čehoslovačke, Slavenka Drakulić u knjizi eseja *Kako smo preživjeli komunizam i čak se smijali* govori o životu u neimaštini, nedostatku proizvoda i izbora, o žudnji za izlaskom iz nametnutog kolektiviteta. Dino Mustafić i Željka Udovičić Pleština poslužili su se istom metodom – razgovarali su s glumicama i prikupljali njihova sjećanja i asocijacije na razdoblje komunizma, Domovinskog rata, tranzicije i ulaska u Europsku uniju. Intertekstnim prožimanjem osobnih priča glumica sa stihovima Mate Matičića i fragmentima pojedinih eseja iz knjiga *Kako smo preživjeli komunizam i čak se smijali*, *Balkan-Express* i *Café Europa*, nastao je tekst predstave o našoj bliskoj prošlosti i sadašnjosti.

CRVENO DOBA

Razdoblje komunizma obilježeno je krilaticom „bratstvo i jedinstvo“ kojom se potirao svaki individualni glas. Zajedništvo je bilo zakonom propisano i svako odstupanje od njega strogo se kažnjavalo. Kolektiv je uvijek bio jači i važniji od pojedinca. Upravo zato prvi dio predstave počinje uvodnim tekstom iz knjige *Café Europa* pod nazivom *Prvo lice jednine* u kojemu Slavenka Drakulić obrazlaže uporabu zamjenice „mi“ u svojim esejima. Pomoću nje opisuje zajedničko iskustvo ljudi koji su živjeli u bivšim socijalisti-

Foto: Mera Bratuš

čkim zemljama, ali i vlastito, fizičko i psihičko iskustvo bivanja u sustavu koji nije priznavao zamjenicu „ja“. „Mučno mi je, nedostaje mi zraka i rado bih pobjegla iz gomile, ali mogu samo napraviti korak naprijed ili natrag, kao u čudnom baletu čiji koreografi stoje na pozornici. I tako me gomila nosi dok predstavi ne bude kraj. Odrasla sam s 'mi' – u vrtiću, u školi, u pionirskoj i omladinskoj organizaciji, na poslu. Odrasla sam s govornima koji su počinjali s 'Drugovi, mi moramo...' i morali smo, jer nismo ni postojali u drugom gramatičkom obliku.“⁵

O tome što smo sve morali, duhovito i snažno ironijski nabijeno progovaraju glumice. Morali smo se primati u pionire, u školi smo morali učiti o dijelovima puške, morali smo nositi kute i mirno stajati u spomen na Titovu smrt.

Opisujući živote žena u europskim komunističkim sustavima Slavenka Drakulić u knjizi eseja *Kako smo preživjeli komunizam i čak se smijali* govori o životu u neimaštini, nedostatku proizvoda i izbora, o žudnji za izlaskom iz nametnutog kolektiviteta.

Kad Jadranka Đokić kao djevojčica pita majku zašto su svi na zvuk sirene ukočeno stali, ona joj odgovara da se toga uopće ne sjeća. Znakovit odgovor koji govori o prešućivanju, potiskivanju i kolektivnom zaboravu. Kolektivni je zaborav selektivan poput kolektivnog pamćenja. Uglavnom se pamti dobro, a zlo zaboravlja, što se osobito primjećuje kod nostalgičnog idealiziranja socijalističke prošlosti. Mnogi su rituali bili nejasni, no morali su se izvršavati, bez suvišnih pitanja. Taj jaz između dužnosti i nerazumijevanja vrlo slikovito opisuju monolozi Doris Šarić Kukuljice i Urše Raukar.

U svečanom činu primanja u pionire, dok se napamet i bez razmišljanja izgovarala pionirska zakletva, o čemu su djeca razmišljala? Doris Šarić Kukuljica bila je, primjerice, zabrinuta jer nije mogla naći svoju plavu kapu. Majka joj je u zadnji trenutak pronašla neku kapu koja je bila drugačija od drugih, s većom i ružnijom zvijezdom. I tu počinju njezine muke. Glumičin monolog izgovoren je iz vizure djeteta koje tijekom cijelog svečanog čina očajno gleda kape oko sebe. U njemu ima topline, djetinje naivnosti i

uzbuđenja te humora. Nakon završene ceremonije, spornu kapu konačno skida s glave i izgovara „Bogu hvala!“ Komunističku ideologiju i religijski odgoj u obitelji dijete je upijalo podjednako, bez razumijevanja njihove oprečnosti i animoziteta. U njegovoj su se glavi oni povezivali u jedno. Djetetu su oba sustava podjednako nejasna i apstraktna, što je Doris Šarić Kukuljica vrlo jednostavno i točno uspjela dočarati. Za vrijeme njezina monologa ostale su glumice pokretom dočaravale tadašnju zbilju – tapkale su u mraku jer su preko očiju imale zavezanu crvenu maramu. Istaknula su se i dva monologa Urše Raukar – glumice koja je posljednjih godina vrlo poznata po društvenoj angažiranosti i aktivizmu. Da taj revolucionarni žar nije od jučer, doznajemo po zgodi iz srednjoškolskih dana kada je entuzijastično dijelila letke na kojima je pisalo: „Živjela Savka! Živio Tripalo! Dolje Milka Planinca!“ O gušenju hrvatskog proljeća i razočaranju mladih u mnoge kojima su vjerovali Urša Raukar progovara jezgrovito, s pomoću nekoliko riječi i vica.

„Karadorđevo. Milicija. Pretres. Zatvor. Gotovac. Zašto u Zagrebu ponestaje dasaka? Zato jer se svi ograđuju! Ne razumijem.“

U jezgrovitosti se krije snaga tog monologa – jer publici kojoj je predstava namijenjena ne treba mnogo da se prisjeti linča totalitarničkog režima koji je Hrvatsku zavio u šutnju i mrak. Mladi revolucionari i intelektualci tek su tada osjetili svu žestinu tog sustava čije nerazumne poteze mnogi nisu razumjeli. Vrhunac apsurdna i nerazumijevanja Urša Raukar iznosi u anegdoti o dežurstvima nakon Titove smrti u svim institucijama. Prisjećajući se s velikom dozom ironije noćnog dežurstva na Akademiji dramske umjetnosti, glumica duhovito komentira odluke državnog vrha koje su se morale slijediti, makar nitko nije razumio njihov smisao: „Profesor ostaje sam, s nogom od fotelje, na braniku od Rusa. A oni na kraju uopće nisu došli.“

Rusa se sjeća i Katarina Bistrovic Darvaš jer su oni bili glavni neprijatelji u dječjim igrama rata. Kroz vizure djeteta i tinejdžera ponajviše se opisuju osamdesete godine kada se kroz pukotine provlačio miris kapitalizma. Nataša Dorčić prisjeća se odlazaka u Trst, nedjeljnih ručkova uz nezaobilaznu Coca-Colu, ali i upisa u talijansku gimnaziju kako bi izbjegla depozit. Luciji Šerbedžiji iz Australije su stigle disko-role pa je bila glavna u školi i u gradu, Kata-

Pojedini su se eseji transponirali u izvedbu s pomoću glazbe i pokreta za koje su zaslužni koreografkinja Irma Omerzo i glazbenik Mate Matišić

rina Bistrovic Darvaš zalagala se za slobodnu ljubav i društvo bez kriminala. Njihovi su monolozi nabijeni mladenačkom energijom i svojevrsnom nostalgijom. No to nije nostalgija za lijepim vremenima u bivšoj državi, koja je svojstvena takozvanim jugonostalgičarima. To je nostalgija za ludim mladim danima u kojima su živjele neopterećene brigama i odgovornostima, nostalgija za mladošću. Upravo se zbog mladosti priče glumica dosta razlikuju od korištenih fragmenata iz različitih eseja Slavenke Drakulić. Iako su monolozi gusto isprepleteni, osjeća se generacijski jaz. Slavenka Drakulić u knjizi *Kako smo preživjeli komunizam i čak se smijali* opisuju živote zrelih žena, opterećenih poslom, nedostatkom novca, obiteljskim brigama. Kroz osobne priče autorica progovara o dubljem društvenom problemu i široj temi. Predstava također ima tu namjeru, no tek u pojedinim monolozima (već spomenutima Urše Raukar i Doris Šarić Kukuljice) uistinu uspijeva reći nešto više od same anegdote. Čak se i u pojedinim izvedbama autoričinim tekstova izgubila dubina i oštrina zapažanja. Primjerice, na melodiju pjesme *Tata, kupi mi auto*, Nina Violić s liscicom oko vrata i šubarom, nabraja krzna za bunde. O pomami za bundama piše Slavenka Drakulić u eseju *Neke dileme oko bundi* pokazujući što je sve upisano u taj odjevni predmet – siromaštvo, bijeg od standard-konfekcije, simbol napretka, podsjetnik na vrijeme prije Drugog svjetskog rata. U tom se tekstu, preko bunde, pokazuje i jaz između nerazvijenog Istoka i kapitalističkog Zapada, odnosno zapadnjačkog nerazumijevanja Istoka. Dok je kod nas bila simbolom luksuza, na Zapadu je, zbog razvijene ekološke svijesti, bila sramotan objekt zbog kojega stradavaju životinje. Autorica izvrsno opisuju svoju rastrganost između zapadnjačkog, ekološkog, načina razmišljanja i istočnjačke potrebe da živi kako želi. „U malom zrcalu koje mi je pridržavala mlada prodavačica nisam više izgledala kao bolesna i razvedena samohrana majka iz Istočne Europe, već kao osoba koja sam željela biti. To je ono što mi se najviše dopalo: bunda me odmah pretvorila u drugu osobu.“⁶

Nina Violić u monologu naznačuje tešku socijalnu priču, u sitnim naznakama govori o alkoholizmu, krađi i švercu, no zbog izvedbe u vrlo visokom ironijskom registru i zbog pukog nabiranja postignut je jedino humor, ali ne i satirična oštrica.

O predmetu prestiža i siromaštvu Slavenka Drakulić govori i u eseju *O pranju rublja*. Ksenija Marinković izgovorila je vrlo kratak odlomak u kojemu novinarka *Timesa* iznenađeno piše o ručnom pranju rublja u Sovjetskom Savezu. Mnogi tekstovi sa Zapada izazivali su ljutnju i bijes jer su opisivali život u socijalističkim zemljama iz položaja superiornog Drugog koji ne pokušava čuti, a kamoli razumjeti razloge takva života. Te je osjećaje bijesnom intonacijom dočarala Ksenija Marinković.

Pojedini su se eseji transponirali u izvedbu s pomoću glazbe i pokreta za koje su zaslužni koreografkinja Irma Omerzo i glazbenik Mate Matišić – vrlo dragocjeni i važni članovi autorskog tima. Bit eseja *Čavrljanje s inspektorom*, o „nježnoj policijskoj opomeni“, cenzuri i samocenzuri, izvrsno je pogođena gestom laganog lupanja po stražnjici i pjesmom *Bella, Ciao!* na čiju melodiju Mate Matišić ispisuje tekst: „Pazi što pričaš, sloboda ima kratak vijek trajanja.“

Na melodiju *Nek nam živi rad* glumice krpaju svoju odjeću, peru podove, čiste prozore što je referencija na esej *Kako smo preživjeli komunizam* u kojemu književnica duhovito opisuju majstorstvo socijalističkih žena u recikliranju stvari.

Partizanske pjesme, *Internacionalu*, *Plamene zore* Idola Mate Matišić izvodi na gitari, zajedno s violončelistom Stanislavom Kovačićem. Melodija tih pjesama nezaobilazan je dio kolektivnog sjećanja. Partizanske su pjesme ostavile snažan trag jer su tijekom socijalizma bile prisutne u svakom segmentu društva. Mate Matišić vrlo se duhovito poigrava jugoslavenskim mitom koristeći se njihovim melodijama. Instrumental ne mijenja, no tekstovi su potpuno autorski. Njegove glazbene persiflaže sjajno dočaravaju apsurdnog vremena. Silno su duhovite pjesme o Titovu djetinjstvu i svinjskoj glavi koju je majci ukrao da prehrani braću i o Titovoj smrti – ludičkoj žalopojki Mercedesesa i plavog vlaka koji su, bez njege, ostali sami.

Osim osobnih priča, fragmenata eseja i glazbenih persiflaža, predstava se gradi i pomoću asocijacija. Na samome početku glumice nižu asocijacije vezane uz komunizam:

SFRJ, SKJ, AFŽ, OUR, SSOJ, KNOJ, AVNOJ, UDBA, TANJUG, PTT, NOB, TIPSS, JAT, JNA, TITO NEHRU NASER, GOLI OTOK, BOROSANE, CRVENA BURŽOAZIJA, OBRANA I ZAŠTITA.

Posljednji monolog u prvom, crvenom, dijelu predstave upravo govori o nastavnom predmetu Obrana i zaštita. Sa smiješkom na licu i puškom u rukama Nina Vilić monotonu nabraja dijelove puške M 48, vrste municije, teoriju gađanja i okidanja. U tonu školskog odgovaranja nastavlja nizati psovke i kletve koje nekoliko puta u istom tonu ponavlja. Ironijski diskurz kojim je začinjn prvi dio predstave u tom monologu dolazi do vrhunca i potiče publiku na urnebesan smijeh koji se ubrzo stišava jer se crveni zastori na pozornici zamjenjuju crnima najavljujući dolazak Domovinskog rata.

To je nostalgija za ludim mladim danima u kojima su živjele neopterećene brigama i odgovornostima, nostalgija za mladošću.

CRNO DOBA

Prostor izvedbe u drugom dijelu predstave sužava se na mali prostor okružen mikrofonom, televizorima i kašeta-ma u kojemu su glumice zbite jedna pored druge. Počinje se, kao i u prvom dijelu – monologom iz eseja *Prvo lice jednine*, koji je nadopunjen esejom *Balkan-Express* iz istoimene knjige. Prevladavanje gramatičkog oblika „mi“, općeg nad pojedinačnim, u ratu je još više bilo izraženo. „Oni koji su bili protiv rata, koji su vidjeli što se sprema, nisu imali kud. Ti pojedinci nisu imali načina da izraze svoj protest, ili čak samo različito mišljenje, ili naprosto svoj strah. Neki koji su u trenutku masovne nacionalističke histerije počeli upotrebljavati 'ja' umjesto 'mi' morali su otići. (...) Kao u doba komunizma, njihov je individualizam bio primjereno kažnjen.“⁷

Dino Mustafić zamjenicu „mi“ prikazuje i kao zajedničko iskustvo koje nas je povezivalo – stjerani u podrume pratili smo, slušali i mislili samo o izvanrednim vijestima. Izvanredne vijesti ujedno su zajednička asocijacija, koju glumice nekoliko puta ponavljaju, nakon što su izgovorile svoj asocijativni niz vezan uz Domovinski rat (HVO, HOS, UNPROFOR, Zamračenje, Gojko, Vodotoranj, Etničko čišćenje i dr.).

Novinarska izvješća bili su jedini predmet zanimanja, a opet, unatoč želji za što boljom informiranosti, znali smo jedino ono što je državni aparat želio da znamo. Mnogo toga nismo ni htjeli znati. Vjerovali smo do zadnjega da Vukovar neće pasti, naša vojska uvijek je bila pobjednička, nikada zločinačka, nije nas zanimala sudbina Srba u Hrvatskoj.

To kolektivno neznanje Dino Mustafić vrlo je mudro predočio s pomoću rješavanja križaljke. Koliko je ljudi tijekom rata znalo točan broj vojnika i vojne opreme koji su opkolili Vukovar? Možda nekolicina upućenijih. Jer većina je vjerovala pobjedničkom tonu izvanrednih vijesti koji je obećavao da Vukovar nikad neće pasti. Izvještavanja Siniše Glavaševića izvan Vukovara često se nisu mogla čuti. U Mustafićevoj križaljci popisane su brojke topova, tenkova i vojnika koje Doris Šarić Kukuljica čita s čuđenjem, no odgovor na pitanje ipak zna. Teže je pitanje: „Kraj kojega se većeg grada u Bosni i Hercegovini nalazi logor Dretelj u kojemu su Hrvatske oružane snage držale zatočene Srbe i Bošnjake s područja Hercegovine“, a najteže ono koje govori o rušenju Starog mosta u Mostaru. „Nemam pojma, kakav postupak? (...) U, ma nemoj, kud baš U, uvijek nešto protiv nas.“

Jednostavnim redateljskim postupkom Dino Mustafić, bez suviše objašnjavanja, mnogo govori o kolektivnom neprihvatanju krivnje i odgovornosti za stradanja u Hercegovini. O našem znanju i neznanju, strahu, nemoći, šutnji. Devedesetih se uistinu malo znalo jer su ratna propaganda i medijska manipulacija oblikovali našu stvarnost i naša stajališta, no te rane devedesete, napominje Andrea Zlatar u predgovoru Sabranih eseja, „nisu postale prošlost ni u Hrvatskoj, ni u Bosni i Hercegovini, ni u Srbiji. Mnogo je neodgovorenih pitanja ostalo, mnogo je toga prešućeno, mnoga se sjećanja potiskuju, o mnogima nitko ne želi slušati.“⁸

Rješavanje križaljke o svemu tome vrlo jasno govori.

Od sjećanja glumica, najupečatljiviji je bio monolog Lucije Šerbedžije u kojemu je živopisno opisala susret s „glavnim čistačem u policiji“ te vrlo iskreno dočarala svoj strah od smrti. Odlazeći s njim na piće, ponadala se da je neće pitati za oca. No, kada se to ipak dogodilo, „sekunde su trajale k'o sati.“ Srećom, umjesto metka u čelo, Lucija Šerbedžija je dobila zaštitnika. „Ako budeš imala bi-

Foto: Mera Bratčič

lo kakav problem, samo reci Pinocchio. Svi me znaju. "Kroz tu osobnu priču progovara se o, do danas vrućoj temi – položaju Srba i onih koji su djelomično srpske nacionalnosti tijekom rata. Strah nas je natjerao da nabavimo oružje, iako smo u početku bili strogro protiv njega (o čemu govori Urša Raukar), mnogi koji su nabavili oružje bili su prijateljni i vlastitim građanima (što najbolje svjedoči Nataša Dorčić), stoga nije čudo da smo se bojali i vlastitih vojnika (što se iščitava u monologu Katarine Bistrovic Darvaš).

Sjećanja na devedesete obilježena su ratom, no mladi koji nisu bili izravno zahvaćeni stradanjem pokušavali su živjeti „normalno“. U popularnoj kulturi ratne godine će se pamtili po provcetu elektronske scene, osobito *techna*. Jadranka Đokić iz Pule i Nina Vilić iz Rijeke sjećaju se izlazaka, provoda na kojima se eksperimentiralo s mješavinama različitih vrsta alkohola, *techno*-partija i tableta „dizalica“.

Što se glazbe tiče, kao što su partizanske pjesme konstitutivni element jugoslavenskog mita, uz stvaranje hrvat-

Najveći dragulj ove predstave jest ansambl Zagrebačkog kazališta mladih i njihova energična i ujednačena izvedba.

ske države vežemo pojedine ratne pjesme koje će zauvijek ostati dio kolektivnog pamćenja. Simbolom je postala pjesma *Čavoglave* Marka Perkovića Thompsona te je Mate Matišić provlačio tijekom cijelog drugog dijela predstave. Na Thompsonovu melodiju, Matišić se sarkastičnim stihovima obračunava s Europom koja se vrlo ravnodušno ponijela prema stradanjima u svojem balkanskom susjedstvu. Matišić ismijava europsku pilatovsku politiku koja je slanjem novca i humanitarne pomoći oprala ruke od svake odgovornosti, no isto tako kritički podvrgava i naše stremljenje ka njoj. „Genocidnu zonu ćemo mi proglasiti, dodi u nju, o Europo investirati“, „Narod koji nema barem jedan genocid, nije narod za Europu, odbijte ga vi.“ Njegovom obradom hrvatske himne, crni se tepisi zamjenjuju žutima – počinje put u Europu i život u Uniji.

ŽUTO DOBA

Kapitalizam smo dočekali poput izglednijih kada dobiju kruh – halapljivo i bez razmišljanja. „Zaista, kako osoba koja je produkt totalitarnog društva može uopće naučiti što je odgovornost, individualnost, vlastito odlučivanje? (...) 'Ja' naprosto znači misliti i odlučivati vlastitom glavom”,⁹ kaže Slavenka Drakulić u eseju *Prvo lice jednine* – je se završne rečenice izgovaraju na početku trećeg dijela predstave. Iako se prvo lice plurala zamjenilo singularom, plural je i dalje ostao dominantan obrazac ponašanja. U tranziciji, pokazuje Dino Mustafić, zahvatilo nas je kolektivno ludilo, neumjerena konzumeristička groznica. Mogućnost izbora, povoljni krediti, zapadnjačke životne filozofije – sve nas je to obezglavilo i ostavilo bez daha.

Glumice doslovno ostaju bez daha jer na pozornici neprestano vježbaju na različitim spravama. Dugogodišnje zatiranje individualnog u tranziciji je eksplodiralo i pretvorilo se u pretjeranu, grotesknu brigu o sebi. Glavna životna opsesija postaje ljepota i vanjski izgled, zato se na pozornici glumice podvrgavaju vježbama i djeliti, govore o zdravoj prehrani, preparatima za njeđu tijela, oplemenjivanju životnog prostora. Uzima se sve što se na tržištu nudi, osobito na sniženjima koja uzrokuju pravu histeriju. U prijašnjim sustavima nismo smjeli razmišljati, u novom poretku ne znamo kako to činiti. Mameći nas čokoladicama, mirisnim zahodima, zavodljivim bojama i prividnim obiljem, kapitalizam nam je lagano, da nismo ni primijetili, zarobio u klopku iz koje ćemo se teško izvući. Kad smo osjetili hladan tuš u vidu dugova, sve težeg i dužeg rada, naglog porasta cijena, bilo je već kasno. Život na dug kad tad dođe na naplatu, a država je skupa igračka – komentira u stihu i pjesma Mate Matišića. Zasljepljeni sjajem u tranziciji, slijepo smo ušli u poredak nove države – Europske unije – ne sluteći da ćemo još dugo i s mukom otplaćivati tih par godina lagodnog života.

Izgovarajući svoje monologe, glumice su neprestano u pokretu – dižu utege, skaču po pilates lopti, trče na pokretnoj traci, voze orbitrek. U početku to čine entuzijastično i s puno energije, no s vremenom njihov entuzijazam pada, energija nestaje, a one su i dalje prisiljene vježbati i kretati se jer u novom sustavu mora se uvijek biti budan i aktivan. Pojedinaac postaje roba na tržištu i želi li živjeti u pristojnim uvjetima, mora se stalno nuditi o čemu u svo-

Kazalište je, za redatelja, upravo takav odraz stvarnosti – što ponajviše privlači publiku, koja do danas, godinu dana nakon premijere, puni veliku dvoranu Istra.

Jem monologu govori Nina Viočić. „Moram se praviti da znam kad ne znam. Moram se više nuditi, moram o sebi govoriti pozitivno, moram zahvaliti, moram zahvaliti i kad sam sve sama napravila, moram zahvaliti“.

Komunistička kraljica „Drugovi, mi moramo“, u kapitalizmu se promijenila u prvo lice jednine „Ja moram.“ Međutim, promjena je samo u upotrebi drugog gramatičkog oblika jer je „ja moram“ također uvjetovan politikom.

Slika luksuznog života u kojemu je postojala nada u bolju, prosperitetniju budućnost pokazala se ubrzo lažnom. Nepromišljeno smo zagrizli taj mamac ljepšeg i ugodnijeg života, života na kartice i dugove. Nismo se ni snašli, a već smo bili u zamci. Svatko je odgovoran za svoj život koji je s minusima na računu, stalnim poskupljenjima i otkazima postao suviše stresan, težak i nepodnošljiv. „Radim po cijele dane kako bih preživjela“ govori Ksenija Marinković opisujući vrijeme u kojemu živimo. Ono se, kao i u prva dva dijela, opisuje asocijacijama koje su uglavnom na engleskom jeziku: PR, SMS, GPS, MMS, Outsourcing, Bonding, Mobbing, Consulting, Reality show, Life couch, Globalizacija, Korporacija, Stečaj...

Dobili smo državu, a izgubili smo dva konstitutivna elementa svake države – jezik i identitet.

Osobne priče glumica vrlo su autoironične što izaziva salve smijeha u publici. Publica se gotovo sa svakom pričom može poistovjetiti jer one, opisujući svoje probleme, rugajući se sebi, rugaju se svima nama. Njihove su priče vrlo ženske jer su opsjednutost debljinom i ljepotom, peglanje kartica i opsesivna kupnja stereotipima rodno obilježene. Mnogi monolozi zvuče banalno, no kao takvi, daju točnu sliku današnjeg društva. Parafraziram li Slavenku Drakulić, banalni životi govore više nego kakve teorijske analize.

Uz snažnu društvenu satiru, Mate Matišić ispisuje političku satiru. Raspadom totalitarnog sustava, nema više ni mitova, ni pjesama koje ih kroje. Stoga, za tranzicijsko

razdoblje Matišić bira melodiju iz poznatog filma *Titanic* i tako simbolično progovara o brodu koji tone. U tekstu pjesme ironičnose obrušava na spreću Crkve i Države te na crkvenu politiku, hipokriziju i netrpeljivost prema homoseksualcima. Himnom Europske unije, *Od om radosti*, završava predstava. Matišić u tim stihovima ironijom sjajno dočarava trenutačni trenutak – od popularne kulture do politike i društvene klime. Govori o imperativu sreće koji nam se na svakom koraku nameće, spominje i pjesmu *Happy Williamsa Pharrella* koja je u prošloj godini dobila najviše nagrada Grammy i proglašena je najboljom pjesmom godine. Radosno se pjeva i o razbijanju ćirilicnih natpisa, izručenju Perkovića, prepuštanju državne sigurnosti NATO savezu, jugonostaliji i depresiji. „Svi krediti, zaduženja iza nas će ostati, da ih naša djeca vrate po tom će nas pamtit“.

U tom zadnjem stihu jasno je dano do znanja što nam je sve donijela zamjenica „ja“ – korumpiranu vlast koja se brine za svoje interese, neodgovorno društvo koje gleda samo sebe, a za budućnost ne mari. „Katkad mi se čini da se razlika između Istočne i Zapadne Europe danas može svesti na različito shvaćanje i upotrebu gramatičkih oblika – prvog lica množine i prvog lica jednine”,¹⁰ govori Slavenka Drakulić.

Povijest naših prostora u zadnjih se trideset godina dosta mijenjala, no unatoč različitim političkim sustavima koji su se smjenjivali i promjeni načina života, jedno je ostalo isto – kolektivitet. Gramatički oblik „mi“ o kojemu govori Slavenka Drakulić čvrsto je urezan u naše živote jer je „komunizam stanje uma”¹¹ što će Dino Mustafić pokazati kazališnim sredstvima.

Scenograf Dragutin Broz naznačava različite etape naše suvremene povijesti pomoću pet monumentalnih višemetarskih tepiha. Uz sve ideologije vežu se određene boje te je izbor crvenih i žutih tepiha bio logičan, kao i crnog za Domovinski rat kada je zemlja bila obavijena tamom i smrti.

Doris Kristić kostimom je slijedila osnovnu nit vodilju – esej *Prvo lice jednine*. U snažnom kolektivitetu, odjeća je bila unisona i strogo određena. Glumice su, stoga, u prvom dijelu predstave odjevene u plave kute, no kostimografinja ne nabavlja autentičnu uniformu, nego stvaraju ljepše i ženstvenije kute s bijelim ovratnikom. Na noga-

ma sve imaju crvene borosane – koje su u međuvremenu stekle kulturni status i postale simbolom jednog vremena. U ratu prevladavaju sivi tonovi odjeće, široke, neugledne veste i suknje, traperice i duge majice te zaostaci mode iz osamdesetih. Doris Kristić odabirom odjeće sjajno pokazuje kako su kute skrivale našu neimaštinu. U trećem dijelu predstave, odabir kostima silno pridonosi cjelokupnoj grotesknoj slici vremena tranzicije i sadašnjosti. Glumice na spravama vježbaju u priprijenim šljokičastim haljinama, sa štiklama na nogama. Haljine su pritom odraz kiča i neukusa koji je nakon rata zavladao na našim prostorima. Najveći dragulj ove predstave jest ansambel Zagrebačkog kazališta mladih i njihova energična i ujednačena izvedba. Zavode nas ironijski intoniranim monolozima na početku, a do suza nasmijavaju autoironijom na kraju predstave. Bez zadržke govore o svojim problemima i manama, strahovima i nadama, rastavama i dugovima, neuspjelim djetetama i propalim ljubavima. Njihove osobne priče tiču se svih nas. U njima se ogledamo i prepoznajemo vlastitu transformaciju. Njihove su priče zrcalo naše povijesti i zbilje koja bi zasigurno bila drugačije ispisana da su je pisala neka druga izvođačka imena. Pomoću malih povijesti i kolektivnog pamćenja Dino Mustafić složio je svoj mozaik. U njemu nedostaje mnogo toga, ali isto tako dosta toga je i izrečeno. Predstava nas zabavlja i zavodi poput iskrivljenih zrcala. Kazalište je, za redatelja, upravo takav odraz stvarnosti – što ponajviše privlači publiku, koja do danas, godinu dana nakon premijere, puni veliku dvoranu Istra.

¹ Termin je preuzet od povjesničara dr. Filipa Škiljana.

² Slavenka Drakulić: *Sabrani eseji, Kako smo preživjeli komunizam i čak se smijali*, str.202, Profil, Zagreb, 2005.

³ Ibid.

⁴ Jadranka Đokić i Nina Viočić 2015. godine prošle su u ansambli Hrvatskog narodnog kazališta.

⁵ Slavenka Drakulić: *Sabrani eseji, Café Europa*, str.502, Profil, Zagreb, 2005.

⁶ Slavenka Drakulić: *Sabrani eseji, Kako smo preživjeli komunizam i čak se smijali*, str.297, Profil, Zagreb, 2005.

⁷ Slavenka Drakulić: *Sabrani eseji, Café Europa*, str. 502, Profil, Zagreb, 2005.

⁸ Slavenka Drakulić: *Sabrani eseji*, str. 14, Profil, Zagreb, 2005.

⁹ Slavenka Drakulić: *Sabrani eseji, Café Europa*, str. 502, Profil, Zagreb, 2005.

¹⁰ Slavenka Drakulić: *Sabrani eseji, Café Europa*, str. 502, Profil, Zagreb, 2005.

¹¹ Slavenka Drakulić: *Sabrani eseji, „Kako smo preživjeli komunizam i čak se smijali”*, str. 202, Profil, Zagreb, 2005.